

Наталія Михайлівна Благун,
доктор педагогічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, Україна

ЗМІСТОВІ ЧИННИКИ МОВНОГО КОМПОНЕНТА У СИСТЕМІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

У статті досліджено підходи щодо формування соціалізації особистості крізь ракурс вивчення української мови в загальноосвітніх школах України. Проаналізований зміст програмового матеріалу за рівнем Стандарту для учнів указаних навчальних закладів доводить, що з низки тем, представлених ДСЗСО, на уроках рідної мови ключовою залишається соціокультурна тематика, яка безпосередньо впливає на формування соціалізації індивідуума.

Ключові слова: соціалізація, самостановлення, українська мова, програмовий матеріал, експериментальна робота, морально-етична тематика творів, домінування тексту.

Нині сучасна Україна є ще надто молодою незалежною державою. Будь-яка мисляча людина розуміє, що на тлі отримання суверенітету, в країні кардинально змінюватимуться погляди на політичну, економічну й культурну складові життя. Не оминуть оновлення й системи освіти, позаяк «нова доба нового прагне слова». Адже створений уклад укотре поставить перед суспільством задачу багатовимірною плану: відповідно до часу ростити, навчати й виховувати новітню генерацію ділових, енергійних людей, справжніх фахівців своєї справи світового рівня.

Безперечно, однією з перших на вимогу соціуму слід відреагувати школі. Посідаючи друге місце після сім'ї в «підготовці» підростаючого покоління, вона (школа) та її управлінці повинні розуміти важливість заданого: формувати особистість, яка б чітко усвідомлювала: «Хто Я?», «З якою метою існую?», «Яка суть мого життя?»... І далеко не останню роль у цьому сенсі відіграє поняття соціалізації. «Соціалізація – процес, який, із одного боку, передбачає засвоєння індивідом соціального досвіду, адаптацію до соціального середовища, засвоєння його традицій, норм і цінностей, а з другого – це процес активної діяльності, включення в соціальне середовище. При цьому індивід, оволодіваючи новими ролями й правилами, набуває водночас здатності створити щось нове» [7, 6]. Так, оприявлюється єдність двох співмірних проєктів бачення соціалізації.

На сьогодні таке явище педагогічної науки як соціалізація постає крізь призму розгляду соціальних стандартів на тлі вивчення навчальних предметів. Значущий внесок у вищевказаній галузі знань щодо соціально-педагогічних аспектів проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов стосовно соціалізації індивідуума здійснили такі вітчизняні дослідники, як А. Богущ, В. Болгаріна, Л. Коваль, В. Оржеховська, О. Савченко, І. Фельдштейн та ін.

Метою статті є визначення підходів у розвитку соціалізації особистості, зокрема школярів, методами вивчення української мови.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання нижчеперелічених завдань:

- ✓ проаналізувати навчальні програми з української мови для 5-9, 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів за новим Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти;
- ✓ окреслити вплив таких чинників, як культура, соціокультура, соціокультурна компетентність на процес становлення соціалізації особистості;
- ✓ з'ясувати соціально-культурну наповненість вправ і завдань із української мови;
- ✓ простежити, як на становлення соціалізації особистості впливає зміст текстів навчальних підручників і методичних посібників для вчителів із української мови, зокрема при виокремленні духовного світу індивідуума.

У дослідженні використано метод герменевтики в процесі тлумачення окремих текстів; аналіз; синтез; узагальнення, а також історико-педагогічну інтерпретацію наукової інформації; порівняльно-історичний метод, що забезпечив зіставлення історико-педагогічних фактів, виявлення у них загального, особливого й одиничного на тлі соціалізації особистості.

Загальновідомо, що домінуючою складовою школи є урок, тривимірність суті якого незалежно від епохи залишається актуальною. Звичайно, мова йде про триєдність мети: навчальної, розвивальної й виховної. Адже незважаючи на предмет вивчення певної окремої дисципліни, тільки завдяки когерентній сув'язі переліченого буде досягнуто цілі. Засвоївши новий навчальний матеріал, передовсім увібравши в своє єство виховні чинники, школяр прагнучиме до саморозвитку. Так, це вміння вибудувати ставлення до іншої людини як до самоцінності, перебувати повсякчас у творчому пошуці, виражати вільне волевиявлення, проєктувати власне майбутнє, намагатися зрозуміти смисл існування, бути відповідальним перед собою й іншими індивідуумами за вчинки, дії тощо.

На наше переконання, поза конкуренцією щодо вищесказаного є уроки рідної мови. Ми не дарма зацентрували увагу на першочерговості української мо-

ви, позаяк саме їй відводиться домінуюча (державо-творницька) роль у викладанні будь-якого предмета в загальноосвітній школі. Тим паче в цьому сенсі прослідковано, що рідна мова посідає чільне місце в цілому навчальному процесі незалежно, до якого з циклів належить та чи інша дисципліна (природничо-математичного, гуманітарного чи художньо-естетичного). Власне, завдяки їй (мові) учень має можливість сформувати «ціннісну позицію щодо громадянського патріотизму, любові до Батьківщини, української природи, почуття гордості за свою країну, поваги до її історії, культури й історичних пам'яток, сімейних цінностей, визнання цінності здоров'я свого й інших, оптимізм у сприйманні світу; усвідомити необхідність бути готовим і здатним дотримуватися морально-етичних норм стосовно дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, дома, суспільно корисній діяльності» [4, 19].

Однозначно будь-які зміни в громадському житті передовсім «висвітлюються» мовою, яка є наскрізним інструментом соціалізації – трансформації істоти в особистість, у члена суспільства. Вочевидь, таке створення ґрунтується на когерентності соціальних умов, зокрема: політичного, економічного та культурного станів, які перебувають у діалектичному русі. Це так звана «соціосистема», яка передбачає сув'язь понять «культура», «соціокультура», «соціокультурна компетентність». Прерогативами останньої є готовність і вміння школярів комфортно співіснувати в багатокультурному світі, а також отримання максимально необхідних знань для вироблення світоглядної та громадянської позицій.

Таким чином, завдяки мові через концепти як смисли формується історичне та соціальне життя суспільства, постає певна колективна картина світу, а в ній – національна мовна особистість (В. Жайворонок, І. Огієнко, О. Потебня, В. Русанівський та ін.). Зокрема, на переконання Світлани Мунтян, «завдання освіти між індивідом і соціумом полягає саме в передачі, закріпленні та збереженні значущих для культури смислів, а також у визначенні такого культуровідповідного змісту навчання, що забезпечить соціалізацію особистості через її залучення до культури, зокрема, того соціального середовища, в якому вона здійснюватиме свою життєву програму» [6, 8].

Як представлено в ДСЗСО, наскрізними змістовими чинниками мовного компонента є мовленнєвий, мовний, соціокультурний і діяльнісний. Примітно, що «соціокультурній лінії», орієнтовний зміст навчального матеріалу якої передбачає актуалізацію на сферах відношень, а саме: «Я і національна культура (звичаї, традиції, свята, культура взаємин, українська пісня)», «Я і ти (члени родини, друзі, товариші)», «Я і ми (класний колектив, народ, людство)», «Я як особистість» тощо відведено вагоме місце. Адже саме ця лінія покликана організувати соціокультурну компетентність шляхом засвоєння духовних цінностей,

норм, що регулюють соціально-комунікативні відносини між статями, поколіннями, націями, сприяють естетичному й морально-етичному розвитку учнів.

Так, із-поміж тем, що запомогатимуть соціалізації особистості, запропонованих для розмірковування та висловлювання п'ятикласникам, впадають у вічі наступні: «З чого починається Батьківщина?», «Ой, роде наш красний...», «Вірний приятель – то найбільший скарб», «Шкільна родина», «Я – українець (українка)», «Ким я хотів (ла) б бути і стати й чому?», «Які риси характеру я хочу в собі виховати?». Окрім тематичних блоків, учитель однозначно добирає тексти, завдання, вправи, робота над якими скеровується кризь призму соціокультурного компонента.

Безперечно, педагогові надано повноваження на свій розсуд за допомогою тих чи інших методів, прийомів і форм навчання з'ясувати думку своїх вихованців. Незалежно від класу та року навчання суттєвого значення на уроках рідної мови мають різноманітні види робіт: читання мовчки й уголос, аудіювання, переказ, твір (усний або письмовий), робота з підручником, тестові завдання, ситуативні вправи тощо. Відповідно, це сприяє вдосконаленню таких засобів, як-от: аналіз і синтез, порівняння та сприймання, конкретизація й узагальнення.

Як свідчить методичний досвід, надзвичайно продуктивною постає так звана експериментальна робота, яка внесла ряд змін у традиційний підхід стосовно підготовки учнів до творчих робіт (усних і письмових). Звісна річ, мова йде про проблемно-ситуативні завдання на морально-етичні та суспільно-політичні теми, які передовсім при вивченні української мови зараджують у цілеспрямованішому втіленні виховної функції навчання. Справді, творча робота допомагає школярам навчитися спостерігати за навколишнім, за діяльністю людей, глибоко усвідомлювати результати своїх досліджень, аналізувати їх, узагальнювати, доводити правильність своїх суджень і думок. Таким чином, відбувається реалізація зв'язку мовлення з мисленням, оскільки в процесі розвитку мовлення учня розвивається й культура його мислення.

Тож теми беруться з життя дитячого колективу, з дійсності нашої країни та й інших зарубіжних, адже перед сучасною школою громада ставить завдання підготувати високоосвічену, гармонійно розвинену та морально виховану людину. З переліку тематичних блоків проблемно-ситуативних завдань у системі соціалізації особистості, на наше переконання, на найбільшу увагу заслуговують наступні: «Культура і мораль. Духовні цінності. Гуманізм»; «Самовиховання. Самовдосконалення. Самооцінка»; «Виховання в сім'ї. Взаємини батьків і дітей»; «Людина серед людей»; «Життєва позиція»; «Людина в світі речей»; «Дружба. Товаришування»; «Принциповість. Твердість переконань»; «Почуття власної гідності, чесність, сміливість».

Власне, реалізація методики знаходить оприявлення в посібнику для вчителя з проблемно-ситуативних завдань на уроках української мови авторів П. І. Білоусенко та В. В. Явір. Так, наприклад:

- «Школяр розповідає:

– Йдучи зранку на заняття чи повертаючись додому, часто зустрічаю хлопців-ровесників і навіть молодших. Вони підходять і нахабно вимагають у мене гроші. І якщо гроші є, я змушений їх віддати, щоб уникнути розправи. Спробуй приховати хоч копійку, знайдуть – добра не чекай. І завжди в таких випадках мене мучить думка: «Чому вони так роблять? Невже їхні батьки такі бідні?»

Завдання. *Як ви гадаєте, хто тут бідний і на що?» [2, с. 32].*

- «За правилами турніру хлопцям не можна було з'являтися на футбольному полі: для «шкіряного м'яча» вони – переростки. Однак, треба ж підняти спортивну честь колективу. Тому до команди були записані семикласники, і на поле вийшло дев'ять інших гравців, що видавали себе за семикласників.

Ясна річ, документи готували (й підробляли) дорослі. Вони ж розпорядились, хто за кого гратиме.

Завдання. *Хто в цій ситуації винен: дорослі, які організували підміну, старшокласники, яких попросили зіграти за молодших, чи семикласники, які повинні були грати на футбольному полі?» [2, с. 123].*

- «Важко відсапавшись і поклавши сумки на полицю, інтелігентна на вигляд жінка сіла біля вікна електрички. Розгорнула порцію морозива. Через секунду обгортка від пломбіру білою кляксою «прикрасала» підлогу під сидінням.

– Невже і дома так?

– Електричка не дім, – відповідає вона. – І потім усі так роблять. Подивіться: всюди за сидіннями все забито сміттям. А що, хіба у вікно кидати? По-моєму, там прибирати складніше (Т. Пашкова).

Завдання. *Чи переконала вас жінка у своїй правоті? Чому?» [2, с. 25].*

Стосовно програми викладання рідної мови шестикласникам, то на найбільшу увагу на тлі соціалізації особистості заслуговує така тематика «соціокультурної лінії», як: «Із замуленого джерела води не нап'єшся», «Люди, з яких я беру приклад», «Любить людей мене навчила мати...» (В. Симоненко), «Пізнай самого себе», «Не одяг прикрашає людину, а добрі справи» і под. Власне, запропоновані тематичні блоки, окрім домінуючих мовних знань (наприклад, із морфології чи лексикології), збагачують мовлення соціокультурною лексикою, дають змогу школярам прилучитися до національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей, що функціонально призводить до їхнього естетичного та морально-етичного розвитку, підвищує рівень сформованості соціокультурної компетентності.

Беззаперечно насичення соціокультурною інформацією відзначаємо в програмових вимогах із мови для семикласників: «Усе дороги й дороги, а до матері

– стежка...» (В. Коломієць); «Шануй батька й няньку, то буде тобі скрізь гладенько»; «Україна – наш спільний дім»; «Людина – найвеличніша з усіх істот»; «Мій життєвий вибір»; «Любіть землю! Любіть працю на землі!» (О. Довженко).

Більшій активізації навчальної діяльності учнів, удосконаленню соціалізації підростаючої генерації сприяють тематичні блоки, запропоновані укладачами: Г. Т. Шелеховою, М. І. Пентиліюк, В. І. Новосоловою, Т. Д. Гнаткович, Н. Б. Коржовою, К. В. Таранік-Ткачук для 8-9 класів. Із низки поданих для восьмикласників слід виокремити наступне: «Ми є. Були. І будемо ми. Й Вітчизна наша з нами» (І. Багряний); «Людина створила культуру, а культура – людину»; «Покликання людини: пізнавати істину, творити добро, примножувати красу»; «Мистецтво як засіб творення особистості»; «Як я розумію дружбу?»; «Хто для мене є взірцем?»; «На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя» (В. Симоненко); «Що робить людину великою?» тощо. Для дев'ятикласників відповідно – «Яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й діти»; «Найвища краса – краса вірності» (Олесь Гончар); «Береться мудрість не із заповітів»; «Раз добром нагріте серце вік не прохолоне»; «У світі професій»; «Громадянська позиція»; «Молодь і сучасність»; «Найважче – це творення самого (самої) себе». Як спостерігаємо, в заключних темах подано скерування на профорієнтаційний аспект (пам'ятаймо, що після закінчення 9-го класу деякі учні йдуть навчатися до професійних училищ чи коледжів), який дозволяє школярам адекватно здійснити вибір професії, що в майбутньому дозволить адаптуватися в дорослому оточенні й обрати правильну тактику поведінки.

На розсуд найстарших винесено наступне: «Роль мови у формуванні особистості»; «Мовна особистість»; «Ремісник чи майстер?»; «Духовний пантеон України»; «Дружба. Любов. Сім'я. Культура сімейних взаємин»; «Загальнолюдські цінності»; «Моя країна – Україна» тощо – для 10-го класу; «Українці у світі»; «Права й обов'язки громадян»; «Людина і Всесвіт»; «Цікава людина»; «Внутрішня та зовнішня краса людини»; «Культура ділового спілкування»; «Ти знаєш, що ти людина?»; «Я вибрала долю собі сама»; «Інтернет-комунікації»; «Віртуальна мовна особистість» – для 11-го класу.

Як бачимо, соціокультурна лінія старшокласників передбачає формування соціокультурної компетентності шляхом засвоєння найважливіших світоглядних, етичних, естетичних дефініцій, явищ, відомостей із національної й світової культури, а також відображення в мові особливостей картини світу, способу життя, мислення й культури, властивих певній нації чи певному народові.

Узявши до уваги програму з української мови (профільний рівень), проаналізувавши її, вважаємо, що її змістова чи то пак комунікативна лінія базується на необхідній інформації з соціолінгвістики, лінгво-

культурології, лінгвокраїнознавства й етнолінгвістики, які безпосередньо відображають рідну культуру та нетлінні зразки світової. Таким чином, упадає в вічі беззапаречна когерентність: поруч із мовною темою вивчається й соціокультурна складова. Домінантою такого підходу постає робота з текстом. Адже, як свідчать лінгвометодисти, текст і тільки текст стоїть на піку отримання знань із мови. Так, В. Федоренко зазначає, що сув'язь вивчення мовної й соціокультурної тем може реалізовуватися в декількох варіантах:

1. Одночасність вивчення. На тлі одного чи декількох текстів із соціокультурної тематики вивчаються мовні явища. Прикладом може слугувати опрацювання в молодших класах (чи повторення раніше вивченого в старших) орфограми «Велика літера». Значеннєвим і показовим таке представлення буде на базі текстів про визначні географічні й культурні місця, архітектурні та скульптурні пам'ятки тощо не тільки України, а й інших країн світу. На уроках із української мови вказаного варіанта школярі пророблятимуть наступні види роботи: пошук незнайомих лексем, фразеологізмів задля з'ясування їхнього значення, поповнення лексичного запасу слів, вивчення й запам'ятовування передовсім українських прислів'їв і приказок, крилатих висловів і афоризмів відомих і маловідомих діячів різних галузей рідної держави й світу. Окрім необхідного закріплення вказаної орфограми в сукупності безперечно з пунктограмами, а також неодмінного збагачення мовлення учнів, одночасно відбувається запобігання змістових, лексичних, граматичних і стилістичних помилок учнів, що, відповідно, сприяє вдосконаленню мовленнєвої культури. Завершальним етапом такого виду уроків постає самостійне виконання творчого завдання: складання невеликого за розміром усного чи письмового тексту, що «передбачає розв'язання певної проблеми, яка стосується котрогось із понять ієрархії вартостей – абсолютних, національних, громадянських, родинних чи особистісних» [3, 50].

2. Послідовність вивчення. Насамперед слідує опрацювання мовного матеріалу, наприклад: «Дієслово» (6-й клас), виконуються вправи на закріплення знань, а через заняття-два відбувається введення в соціокультурну тематику, наприклад: «Роль праці в житті особистості. Діяльність. Професії». Поміж тим іде повтор вивчених у п'ятому класі орфограм «Правопис префіксів *роз-, без-, з-, с-, від-, за-, од-*... На завершення роботи школярі виконують контрольний зріз знань комплексного характеру: пишуть диктант (з граматичною чи без неї складовою), проходять тестову перевірку чи переказують текст (детально, вибірково, стисло) з творчим завданням.

3. Паралельність вивчення. Такий підхід дещо суголосний першому варіантові, позаяк прослідковується одночасність засвоєння знань. Проте відмінним є функціональний підхід стосовно виокремлення об'єктів вивчення. Мовні явища репрезентуються на тлі уривків із текстів літературних творів,

які, безумовно, вивчаються на відповідних уроках. Таким чином, оприявлюється цілісність роботи з розвитку зв'язного мовлення школярів на заняттях із кількох навчальних предметів: української мови, української літератури й світової літератури. Саме запропонований варіант надає змогу вчителям-філологам більш ґрунтовно підготувати учнів до усного чи письмового виду праці творчої спрямованості, водночас глибше «зануривши» дитячі душі в моральну проблему, яку слід розв'язати, при цьому сприяючи успішному збагаченню учнівського мовлення лексико-граматичними засобами.

Прикладом може слугувати повторення в десятому-одинадцятому класах теми «Відомості про просте речення. Неповні речення. Односкладні речення. Називні речення». Значеннєвим фундаментом задля паралельності здобуття знань з української мови й української літератури буде вивчення ліричної спадщини Павла Тичини, а саме поезій: «О, панно Інно...», «Ви знаєте, як липа шелестить?...», «Арфами, арфами...». Очільною складовою соціокультурного аспекту стане «Перше кохання. Вірність (що залишається назвичайно актуальним для школярів вказаної вікової категорії). Взаємостосунки людей», а також поняття про таке явище, як кларнетизм – світоглядну концепцію письменника, унікально виражену за допомогою великої кількості художніх засобів: звукових (асонанс, алітерація, звуконаслідування, анафора й епіфора), зорових (епітет, метафора, метонімія, оксюморон, гіпербола, літота тощо), формальних (система віршування). Саме кларнетизм характеризують такі риси, як «кольоровий слух», «слуховий колір», аристократичність духу, поетичний всесвіт, філософська ідея вседності. Чи не вкотре перед учнем завдання: з-за підмоги вчителя-словесника осягнути грані прекрасного вічного мистецтва (що, безперечно, вказує на поняття соціалізації особистості), при цьому успішно вивчивши мовні одиниці та явища.

Актуалізуючи на скеруванні дій старшокласників на уроках рідної мови й літератури крізь призму соціалізації, не слід оминати рекомендацій у підготовлених УЦОЯО тем стосовно написання власних висловлювань випускників шкіл. Запропоновані теми «говорять самі за себе», як-от: «До чистої мети треба йти чистою дорогою», «Книжка здатна змінити життя людини», «Ми – не безліч стандартних «я», а безліч всесвітів різних», Зміни – найцікавіше в житті», «Поразка – це наука, ніяка перемога так не вчить», «Характер людини творить її долю», «Зміна переконань – ознака слабкості?», «Найважчий труд – це творення самого себе», «Гідний жалю той, хто живе без ідеалів», «Робити щасливими інших – найпевніший спосіб стати щасливими», «Немає честі більше, ніж любити і не шукати навзаєм нічого», «Я людина, і це мене багато до чого зобов'язує», «Національні традиції та звичаї – спадок, який треба передати наступним поколінням», «Батьківщину не вибирають», «Людина має жити, а не існувати», «Без дружби жит-

тя неповноцінне», «Вища освіта не престиж, а потреба, щоправда, не для кожного», «Коли добро перемагає зло через насильство, тоді воно вже не добро» тощо [1, 111].

Зрештою, слід зацентрувати на важливості пізнання регіонального краєзнавчого матеріалу для сучасної людини, а особливим чином і для дитини. У цьому сенсі концепт полягає в ціннісному ядрі національної культури, бо саме в системі мови знайшли втілення духовні засади життя. У процесі соціалізації потужне навантаження несуть найважливіші сфери пристосування учнів у суспільстві (сім'я, школа, громада, рідний край, держава), в яких чільне місце для освоєння індивідууму в оточенні посідає краєзнавчий матеріал. Тож неможливо не оминати ідею відомого науковця Віталія Кононенка стосовно етнолінгводидактики, яка передбачає соціальну компетентність як адаптаційний фактор, що впливатиме на поведінку людини.

Варто наголосити, що виховання індивідуума в соціокультурному аспекті передбачає також і пошук нових підходів до вивчення української мови. На переконання Ганни Вишак, основними шляхами реалізації соціокультурної змістової лінії на уроках української мови, які, в свою чергу, сприятимуть соціалізації особистості, можуть стати:

- добір текстів українознавчої тематики різних жанрів і стилів мовлення;
- використання спеціальної системи вправ з метою збагачення мовлення учнів українознавчою лексикою;
- використання усної народної творчості;

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. М. Українська мова та література: Власні висловлення: Рекомендації щодо написання власного висловлення. Критерії оцінювання. Зразки власних висловлень / О. М. Авраменко, Т. І. Дідух, В. Ф. Чукіна. – Вид. 2-ге, виправл., доповн. – К. : Грамота, 2012. – 112 с.

2. Білоусенко П. І. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови / Петро Іванович Білоусенко, Валентина Василівна Явір. – К. : Освіта, 1990. – 128 с.

3. Вишак Г. Реалізація соціокультурної змістової лінії: теорія і практика / Ганна Вишак // Урок словесності: реалізація змістових ліній Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [текст] : зб. науков. метод. матеріалів / ІФОППО [та ін.] / Наук. ред. О. Я. Маринівської. – Івано-Франківськ : вид. Супрун В. П., 2012. – 269 с.

REFERENCES

1. Avramenko, O. M., Didukh, T. I., Chukina, V. F. (2012). *Ukrainska mova ta literatura: Vlasni vyslovlennia: Rekomendatsii shchodo napysannia vlasnoho vys-*

• застосування народозначих матеріалів для проведення навчальних переказів, диктантів, уроків зв'язного мовлення;

• укладання тематичних словників етнокультурнознавчої лексики;

• широке використання міжпредметних і внутріпредметних зв'язків, проведення інтегрованих уроків;

• упровадження нових педагогічних технологій, зокрема інтерактивного навчання та методу проєктів [3, 51].

Саме перед учителями-словесниками, а й рівно (як ми вже зазначали вище) перед батьками в успішній інтеграції особистості в соціалізацію постає завдання: сприяти дитині в задоволенні її екзистенційних потреб задля оприявлення свобод, «вільного вибору світогляду, дій, учинків, позицій, самостійності й особистої відповідальності, саморозвитку й самореалізації, самовизначення й творчості» [5, 170] останньої. Власне, це допомагатиме індивідууму в майбутньому запобігти помилок у життєдіяльності, оптимізувати емоційний стан, стосунки в соціумі, плідно виконувати задану соціальну роль.

І насамкінець. Проаналізувавши явище соціалізації особистості методами вивчення української мови, слід указати, що й інші подібні розвідки мають перспективу й шанс на існування, зокрема методами різноманітних профільних гуманітарних дисциплін, які вивчаються в загальноосвітній школі. Так, мова йде про іноземну мову (англійську, німецьку, французьку, іспанську, угорську тощо), історію України, всесвітню історію, світову літературу й т. ін. Вважаємо, що в майбутньому створюватимуться дослідження такого плану.

4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1392-2011-п

5. Завгородня Т. К. Проблеми педагогіки: історія, сучасність, перспективи : Зб. наук. праць / Тетяна Костянтинівна Завгородня. – Івано-Франківськ : вид. Третяк І. Я., 2008. – 428 с.

6. Мунтян С. В. Методика розвитку діалогічного мовлення у процесі реалізації соціокультурної змістової лінії в 6-7 класах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педаг. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)» / С. В. Мунтян. – Херсон, 2011. – 23 с.

7. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. проф. Капської А. Й. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

lovlennia. Kryterii otsiniuvannia. Zrazky vlasnykh vyslovlenn [Ukrainian language and literature: Guidelines for

writing one's own composition. Evaluation criteria. Samples own expression]. (2nd ed., rev.). Kyiv [in Ukrainian].

2. Bilousenko, P. I., Yavir, V. V. (1990). *Problemno-sytuatyvni zavdannia na urokakh ukrainskoi movy [Problem-situational tasks for Ukrainian language lessons]*. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

3. Vyzhak, H. (2012). *Realizatsiia sotsiokulturnoi zmistovoi linii: teoriia i praktyka [The implementation of socio-cultural semantic lines: theory and practice]*. Ivano-Frankivsk: publisher Suprun V. P. [in Ukrainian].

4. *Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and secondary education]*. (n.d.). Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/1392-2011-п/ [in Ukrainian].

5. Zavorodnia, T. K. (2008). *Problemy pedahohiky: istoriia, suchasnist, perspektyvy [Problems Education: history, present time and prospects]*. Ivano-Frankivsk: publisher Tretiak I. Ia. [in Ukrainian].

6. Muntian, S. V. (2011). *Metodyka rozvytku dialohichnoho movlennia u protsesi realizatsii sotsiokulturnoi zmistovoi linii v 6-7 klasakh [The technique of dialogical speech development in the implementation of socio-cultural content line in 6-7 forms]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].

7. Kapska, A. I. (Eds.). (2006). *Sotsialna pedahohika [Social pedagogy]*. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury [in Ukrainian].

Наталья Михайловна Благуи,

доктор педагогических наук, профессор,

*Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
ул. Шевченко 57, г. Ивано-Франковск, Украина*

СМЫСЛОВЫЕ ФАКТОРЫ ЯЗЫКОВОГО КОМПОНЕНТА В СИСТЕМЕ СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ УЧЕНИКОВ

Любые изменения в общественной жизни, прежде всего «освещаются» языком, который является сквозным инструментом социализации – трансформации существа в личность, в члена общества. Очевидно, такое создание основывается на когерентности социальных условий, в частности: политического, экономического и культурного состояний, которые находятся в диалектическом движении. Это так называемая «социосистема», которая предусматривает весь комплекс понятий «культура», «социокультура», «социокультурная компетентность». Прерогативами последней являются готовность и умение школьников комфортно сосуществовать в поликультурном мире, а также получение максимально необходимых знаний для выработки мировоззренческой и гражданской позиций. Сквозными смысловыми факторами языкового компонента есть речевой, языковой, социокультурный и деятельностный. Примечательно, что «социокультурная линия» играет весомую роль, ведь именно она призвана организовывать социокультурную компетентность путем усвоения духовных ценностей, норм, регулирующих социально-коммуникативные отношения между полами, поколениями, нациями, способствуют эстетическому и морально-этическому развитию учащихся. Педагогу предоставлены полномочия по своему усмотрению с помощью тех или иных методов, приемов и форм обучения выяснить мнение своих воспитанников. Независимо от класса и года обучения существенное значение на уроках родного языка имеют виды работ: чтение молча и вслух, аудирование, изложение, сочинение (устное или письменное), работа с учебником, тестовые задания, ситуационные упражнения и т. д. Соответственно, это способствует совершенствованию таких средств, как анализ и синтез, сравнение и восприятие, конкретизация и обобщение. Как показывает методический опыт, чрезвычайно продуктивной является так называемая экспериментальная работа, которая внесла ряд изменений в традиционный подход по подготовке учащихся к творческим работам (устным и письменным). Конечно, речь идет о проблемно-ситуативных заданиях на морально-этические и общественно-политические темы, которые прежде всего при изучении украинского языка помогают в целенаправленном воплощении воспитательной функции обучения. Творческая работа помогает школьникам научиться наблюдать за окружающим, за деятельностью людей, глубоко осознавать результаты своих исследований, анализировать их, обобщать, доказывать правильность своих суждений и мнений. Таким образом, происходит реализация связи речи с мышлением, поскольку в процессе развития речи ученика развивается и культура его мышления. Принимая во внимание программу по украинскому языку (профильный уровень), проанализировав ее, отмечаем, что ее содержательная или же коммуникативная линия базируется на необходимой информации по социолингвистике, лингвокультурологии, лингвострановедению и этнолингвистике, непосредственно отражает родную культуру и нетленные образцы мировой. Таким образом, бросается в глаза когерентность: рядом с языковой темой изучается и социокультурная составляющая. Доминантой такого подхода возникает работа с текстом. Кроме того, следует акцентировать внимание на важности познания регионального краеведческого материала для современного человека, а особым образом и для ребенка. В этом смысле концепт состоит в ценностном ядре национальной культуры, потому что именно в системе языка нашли воплощение духовные основы жизни. В процессе социализации мощную нагрузку несут важнейшие сферы приспособления учащихся в обществе (семья, школа, общество, родной край, государство), в которых главное место занимает краеведческий материал.

Ключевые слова: социализация, самостановление, украинский язык, программный материал, экспериментальная работа, морально-этическая тематика произведений, доминирование текста.

*Natalia Blahun,
Doctor of Pedagogy, professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57, Shevchenka Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine*

**CONTENT FACTORS OF LANGUAGE COMPONENT
IN THE SYSTEM OF SCHOOL STUDENTS' SOCIALISATION**

Any changes in social life are highlighted by means of a language, which is regarded as the fundamental tool of socialisation – the transformation of a human being into a personality, part of society. It is obvious that such a process is based on the coherence of social conditions, namely political, economic and cultural factors, which exist in dialectal motion. It is the so-called “socio-system” which presupposes a complex of notions such as “culture”, “socio-culture”, “socio-cultural competence”. The priorities of the latter are schoolers’ willingness and ability to co-exist comfortably in a multi-cultural world and to gain knowledge for developing worldview and civic awareness. The linguistic component has the following major functions: communication, socio-cultural awareness, and activity. It should be noted that “the socio-cultural line” plays a significant role since its function is to develop socio-cultural competence by learning new values and norms which regulate socio-communicative relations between genders, generations, nations and which are conducive to schoolers’ aesthetic, moral and ethical development. The teacher is responsible for eliciting the students’ views by means of certain methods, techniques and forms of teaching. Regardless of age and learning bias, the following activities are essential at native language classes: silent reading and reading aloud, listening comprehension, summary, essay (in oral or written form), working with textbooks, tests, situational exercises, etc. It contributes to perfecting the skills of analysis, synthesis, comparison, perception, concretisation and generalisation. Experimental work is considered to be very efficient, as it implements a number of changes into the traditional approach to preparing schoolchildren for oral and written creative tasks. It certainly concerns problematic situational assignments on moral, ethical, social and political issues, which contribute to personality development at Ukrainian language lessons. The content and communicative line of the Ukrainian language curriculum is based on relevant information on sociolinguistics, linguistic anthropology, country studies, and ethno-linguistics – it reflects native culture and the eternal values of world culture. Additionally, it should be emphasised that materials on regional culture studies are significant for a modern person, and especially for a child. In this respect, national cultural values are regarded as the most significant, because a language reflects the spiritual bases of life. In socialisation, the major spheres of adapting schoolers to society (family, school, society, native land, state) are regarded as the most powerful determinants; materials on country studies play the main role.

Keywords: socialisation, self-development, Ukrainian language, curriculum materials, experimental work, moral and ethical subject matter of literary works.

Подано до редакції 24.10.2016